భారతదేశ చరిత్ర

మహ్మదీయ పాలనా కాలపు ముఖ్య సాహిత్యం

ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రలో మౌర్యుల కాలంలో ప్రాకృతం/ పాలి రాజభాష. తర్వాత గుప్తుల కాలం నుంచి సంస్కృతం ఆస్థాన, పండితుల భాషగా ఉండేది. ఢిల్లీ సుల్తానుల పాలన మొదలవడంతో సంస్కృతం స్థానాన్ని పర్షియన్ భాష ఆక్రమించింది. ఇది మొగల్ పాలన ముగిసేవరకు కొనసాగింది.

క్రీ.శ. పదమూడో శతాబ్దం ఆరంభం నాటికి భారతదేశంలో మహ్మదీయుల పాలన స్థిరపడింది. వీరి పాలన ప్రముఖంగా ఢిల్లీ కేంద్రంగా సాగింది. కాబట్టి వీరిని ఢిల్లీ సుల్తానులు అంటారు. వీరిలో మామెలుక్‌లు, ఖిల్జీలు, తుగ్లక్, సయ్యద్ వంశాల వాళ్లు తురుష్కులు. అయిదో వంశం అయిన లోడీలు అఫ్ఘన్లు (లేదా పఠాన్లు).

- క్రీ.శ.1526లో మొదటి పానిపట్ యుద్ధంలో బాబర్ విజయం సాధించడంతో ఢిల్లీ సుల్తానత్ అంతరించింది. ఇక్కడి నుంచి మొగలుల పాలన ప్రారంభమైంది. మధ్యలో క్రీ.శ.1540 – 55 మధ్య కాలంలో ఢిల్లీ కేంద్రంగా పాలన సాగించిన షేర్షాసూర్ వంశం పాలనను మినహాయిస్తే, క్రీ.శ.1707 వరకు మొగలుల పాలన భారతదేశం అంతటా విస్తరించింది. ఆ తర్వాత బ్రిటిష్ వారి ప్రాబల్యం పెరగడంతో మొగలుల వైభవం క్షీణించడం మొదలైంది.
- క్రీ.శ.1858 నాటికి చివరి మొగల్ చక్రవర్తి బహదూర్ షా–2 జాఫర్‌ను బర్మాకు తరలించడంతో భారతదేశ చరిత్రలో ఒక వైభవోజ్వల శకం అంతరించిపోయింది.
- ఢిల్లీ సుల్తానుల కాలం నుంచి ఆస్థాన చరిత్రల శకం మొదలైంది. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ మొదలు ఔరంగజేబ్ మరణం వరకు వివిధ సుల్తానులు, మొగల్ చక్రవర్తులు ఆస్థాన చరిత్రకారులను నియమించి చరిత్రను సంకలనం చేయించారు. అయితే ఢిల్లీ సుల్తానులు తురుష్కులు (లోడీలు, సూర్‌లు అఫ్ఘన్లు/ పఠాన్లు), మొగలులు ఛగతాయ్ టర్క్‌లు (మంగోలులు) అయినప్పటికీ ఆస్థాన చరిత్ర పుస్తకాలను మాత్రం పర్షియన్‌లోనే రాయించడం విశేషం.

ముఖ్యమైన పుస్తకాలు, రచయితలు, వాటి విశేషాలు

కితాబ్–ఉల్–హింద్: దీన్ని అల్ బెరూనీ రచించాడు. అసలు పేరు అబూ రేహాన్. ఈయన క్రీ.శ.973లో మధ్య ఆసియాలోని ఖివాలో జన్మించాడు. ఆ కాలంలో ఉన్న వివిధ శాస్త్రాలను అధ్యయనం చేశాడు. మహ్మద్ గజనీ దాడుల సమయంలో, అతడి వెంట భారతదేశానికి వచ్చాడు. అందుకే గజనీ దాడులు, ఆ కాలపు ఉత్తర భారతదేశ సామాజిక, సాంస్కృతిక పరిస్థితులను తెలుసుకోవడానికి ఈ 'కితాబ్–ఉల్–హింద్' ప్రధాన ఆధారంగా నిలుస్తోంది. అల్ బెరూనీ దీన్ని అరబ్బీ భాషలో రచించాడు. దీనికే తెహకీక్–ఎ–హింద్ అని కూడా పేరు.

తబకత్–ఎ–నాసిరి: దీన్ని నసీరుద్దీన్ మహ్మద్ ఆస్థాన విద్వాంసుడైన మిన్హాజుస్ సిరాజ్ రచించాడు. ఇది 1260లో పూర్తయ్యింది. దీన్ని నసీరుద్దీన్ మహ్మద్‌కు అంకితం ఇచ్చాడు. ఇందులో తొలి మానవుడి పుట్టుక నుంచి మొదలుపెట్టి, నసీరుద్దీన్ 14వ పాలనా సంవత్సరం వరకు గ్రంథస్థం చేశాడు. జియావుద్దీన్ బరౌనీ 'తారిఖ్–ఎ–ఫిరోజ్ షాహి' తబకత్–ఎ–నాసిరి ముగిసిన దగ్గరి నుంచే ప్రారంభమవుతుంది.

తాజ్–ఉల్–మాసిర్: దీన్ని కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ ఆస్థానంలో ఉన్న హసన్ నిజామీ రచించాడు. ఇందులో కుతుబుద్దీన్ ఐబక్, ఇల్‌టుట్‌మిష్ పాలనా కాలపు వివరాలు నమోదు చేశాడు. ఇది కొంత అరబిక్, కొంత పర్షియాలో సాగింది.

తారిఖ్–ఎ–ఫిరోజ్ షాహి: ఈ గ్రంథ రచయిత జియావుద్దీన్ బరౌనీ. ముస్లిం కులీన వర్గానికి చెందిన బరౌనీ మహ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ దగ్గర 'నదీమ్' ఎప్పుడూ వెంట ఉండే హోదాలో పని చేశాడు. ఫిరోజ్ సుల్తాన్ కాగానే బరౌనీని ఈ పదవి నుంచి తొలగించాడు. సుమారు 100 సంవత్సరాల ఢిల్లీ సుల్తానత్ చరిత్రను (1259 – 1352) గ్రంథస్థం చేశాడు. ఇందులో బాల్బన్ నుంచి ఫిరోజ్ షా వరకు తొమ్మిదిమంది సుల్తానుల వివరాలు నమోదు చేశాడు. బరౌనీ మరో రచన అప్పటి పాలనా నియమాలకు సంబంధించిన 'ఫత్వా–ఎ–జహందారీ'.

- ఫిరోజ్ షా తుగ్లక్ జీవితం గురించి వివరించే మరో రచన షంస్–ఎ–సిరాజ్ అఫీఫ్ రాసిన 'తారిఖ్–ఎ–ఫిరోజ్ షాహి'. ఇది ఫిరోజ్ మరణానంతరం రచించిన పుస్తకం. ఫిరోజ్ షా తుగ్లక్ తన గురించి తాను రాసిన పుస్తకం 'ఫుతూహాత్–ఎ–ఫిరోజ్ షాహి'.

ఫుతూహ్-ఉస్-సలాతిన్: దీన్ని 1349 – 50లో ఖాజా అబ్దుల్లా మాలిక్ ఇసామీ రచించాడు. భాష పర్షియన్. ఇతను బహమనీ రాజ్య స్థాపకుడు అల్లావుద్దీన్ హసన్ సమకాలికుడు. గజనీ నుంచి మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ వరకు చారిత్రక ఘట్టాలను ఇసామీ ఇందులో వివరించాడు. మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్‌ను 'తెలివైన మూర్ఖుడు' అన్నాడు.

తారిఖ్–ఎ–ముబారక్ షాహి: రచయిత యాహ్యా బిన్ అహ్మద్ సర్హింది. పదిహేనో శతాబ్దానికి చెందిన సర్హింది ఢిల్లీ సుల్తాన్ ముబారక్ షా సయ్యద్ ఆస్థాన కవి. ఘోరీల నుంచి ముబారక్ షా సయ్యద్ వరకు ఢిల్లీ సుల్తానుల చరిత్రను ఇందులో గ్రంథస్థం చేశాడు.

తారిక్–ఎ–ఫెరిష్తా: ఇది బహమనీలు, వారి అనంతరం దక్కన్‌ను పాలించిన అయిదు సుల్తానత్‌ల చరిత్రను వివరిస్తుంది. రచయిత ఫెరిష్తా. అసలు పేరు మహమ్మద్ ఖాసిం అస్త్రాబాది. పర్షియాకు చెందిన ఫెరిష్తా జీవిత కాలం క్రీ.శ.1560 – 1620. మొదట మహారాష్ట్రలోని అహ్మద్‌నగర్ నిజాంషాహీల ఆస్థానానికి వచ్చిన ఫెరిష్తా తర్వాత బీజాపూర్ చేరుకున్నాడు. బీజాపూర్ సుల్తాన్ ఇబ్రహీం ఆదిల్ షా–2 దక్కన్ సుల్తానుల చరిత్రను రాయమని ఫెరిష్తాను ఆదేశించాడు. దాంతో మొత్తం పదమూడు అధ్యాయాల్లో గజనీ మహమ్మద్ మొదలు, భారతదేశాన్ని పాలించిన మహమ్మదీయ పాలకుల చరిత్రను తారిఖ్–ఎ–ఫెరిష్తా పేరుతో గ్రంథస్థం చేశాడు. దక్కన్ సుల్తానుల చరిత్ర తెలుసుకునేందుకు ప్రధాన ఆధారం ఈ తారిఖ్–ఎ–ఫెరిష్తా. దీనికే గుల్షన్–ఎ–ఇబ్రహీమి అని కూడా పేరు.

మొగలుల సాహితీ సేవ

మొగలుల మాతృభాష ఛగతాయ్ టర్కీ అయినప్పటికీ, రాజభాష పర్షియన్ కావడం గమనార్హం. సుమారు 200 సంవత్సరాలు సాగిన తొలి మొగలుల పాలనలో బాబర్ నుంచి ఔరంగజేబ్ వరకు ఎన్నో ఆస్థాన, ఇతర చరిత్ర గ్రంథాలు వెలువడ్డాయి. ఇవన్నీ ఆస్థాన రచనలు. ఔరంగజేబ్ చరిత్ర రచన మీద నిషేధం విధించినప్పటికీ, అతడి కాలపు విశేషాలను వివరిస్తూ పుస్తకాలు విరివిగా వచ్చాయి. అక్బర్ కాలంలో భారతీయ గ్రంథాల అనువాదానికి ప్రత్యేక విభాగం ఏర్పాటుకావడం విశేషం.

తుజుక్–ఎ–బాబరీ: ఇది మొగల్ సామ్రాజ్య స్థాపకుడు బాబర్ ఆత్మకథ. దీన్ని తన మాతృభాష 'ఛగతాయ్ టర్కీ'లో రాశాడు. దీన్నే 'వాఖియాత్–ఎ–బాబరీ' లేదా "బాబర్ నామా" అని కూడా పిలుస్తారు. ఇది బాబర్ 12వ ఏటనుంచి మొదలవుతుంది. ఇందులో బాబర్ కాలంనాటి భారతదేశ సమకాలీన రాజకీయ, ఆర్థిక, భౌగోళిక పరిస్థితులను వివరించాడు. అతడి దృష్టిలో తన మాతృదేశం కంటే భారత దేశం "ఎంతో భిన్నం". దీన్ని పర్షియాలోకి అక్బర్ కాలంలో అబ్దుల్ రహీం ఖాన్–ఎ–ఖానన్ అనువదించారు. బాబర్ 48 ఏళ్ల జీవిత కాలంలో కేవలం 18 ఏళ్ల చరిత్రే ఇందులో ఉంది.

తారిఖ్–ఎ–షేర్ షాహి: దీన్ని అక్బర్ కోరిక మేరకు అబ్బాస్‌ఖాన్ షేర్వానీ రచించాడు. షేర్వానీ మొదట షేర్షా ఆస్థానంలో ఉన్నాడు. అయితే దీన్ని 'తారిఖ్–ఎ–అక్బర్ షాహి' పేరుతో రాసి, అక్బర్‌కు అంకితం చేశాడు. ఇందులో మొదటి భాగంలో షేర్షా; రెండో భాగంలో ఇస్లాం షా; మూడో భాగంలో హుమాయూన్ మళ్లీ రాజ్యాన్ని గెలుచుకోవడం గురించి వివరించాడు షేర్వానీ.

తారిఖ్–ఎ–రషీదీ: రచయిత మీర్జా హైదర్ డగ్లత్. ఈయన బాబర్ రక్త సంబంధీకుడు (Cousin). కొంతకాలం కశ్మీర్‌ను పరిపాలించాడు. ఇది బాబర్, హుమాయూన్‌ల గురించి తెలుపుతుంది.

హుమాయూన్ నామా: బాబర్ కుమార్తె, హుమాయూన్ సవతి సోదరి గుల్‌బదన్ బేగం రచన. ఇది పర్షియా భాషలో ఉంది. అక్బర్ కోరిక మేరకు రాసిన ఈ గ్రంథంలో రెండు భాగాలు ఉన్నాయి. ఒకటి బాబర్‌కు, రెండోది హుమాయూన్‌కు సంబంధించిన భాగాలు. ఇతర రచయితలకు భిన్నంగా ఇందులో రాజకీయ సంఘటనలతో పాటు, మొగల్ అంతపుర జీవిత చిత్రణ కూడా కనిపించడం విశేషం. హుమాయూన్ జీవిత విశేషాలు తెలిపే మరో రచన ఖ్వాందమీర్ రాసిన ఖానూన్–ఎ–హుమాయునీ.

అక్బర్ నామా: దీన్ని అక్బర్‌కు అత్యంత సన్నిహితుడైన షేక్ అబుల్ ఫజల్ అల్లామీ రచించాడు. అబుల్ ఫజల్ తండ్రి షేక్ ముబారక్ గొప్ప పండితుడు. అబుల్ ఫజల్, అతడి సోదరుడు ఫైజీ అక్బర్ ఆస్థానంలో ఉన్నారు. అక్బర్ కోరిక మేరకు అబుల్ ఫజల్ 1590లో అక్బర్ నామా రాయడం మొదలుపెట్టాడు. 1598 లో పూర్తయ్యింది. అక్బర్ చరిత్రకు సంబంధించి ఇదే అత్యంత ప్రధాన వనరు. 1602 ఆగస్టులో సలీం రాకుమారుడి ఆదేశం మేరకు బీరేంద్ర బుందేలా అబుల్ ఫజల్‌ను హత్య చేశాడు.

- అక్బర్ నామాలో మూడు భాగాలు ఉన్నాయి. మొదటి భాగంలో తైమూర్ వంశ చరిత్ర, బాబర్, హుమాయూన్, సుర్ వంశ చరిత్రను నమోదు చేశాడు. రెండో భాగంలో అక్బర్ పాలనా కాలపు విశేషాలను వివరించాడు. అక్బర్‌ను పొగుడుతూ, బలహీనతలను పక్కనపెడుతూ సాగడం 'అక్బర్ నామా'లో లోపం. ఈ రెండు భాగాలను హెచ్.ఎస్. బెవరిడ్జి ఇంగ్లిష్‌లోకి అనువదించాడు. అక్బర్ నామాలో మూడో భాగాన్ని 'అయిన్–ఎ–అక్బరి' అంటారు. ఇది మొత్తం పుస్తకంలో ఒక భాగం అయినా, విడి పుస్తకంగా ఉండే లక్షణాలను కలిగి ఉంది. ఇందులో అక్బర్ పాలన, మత, సైనిక సంస్కరణలు, సాహిత్య పోషణ లాంటి వివిధ అంశాలను 5 భాగాల్లో వివరించాడు. 'అర్థశాస్త్రం' తర్వాత రాజ్య వ్యవహారాలను తెలుసుకునేందుకు, మళ్లీ అంతటి ప్రాధాన్యం కలిగిన రచన 'అయిన్–ఎ–అక్బరి'. దీన్ని బ్లాచ్‌మాన్, జారెట్ ఇంగ్లిష్‌లోకి అనువదించారు.

ముంతఖాబ్-ఉత్-తవారిఖ్: రచయిత అబ్దుల్ ఖాదర్ బదాయూనీ. మహాభారతం పర్షియా అనువాదం "రజ్మ్ నామా" బదాయూనీ ఆధ్వర్యంలోనే పూర్తయ్యింది. ఇంకా రామాయణాన్ని పర్షియాలోకి అనువదించాడు. మతపరంగా బదాయూనీ ఇస్లాంలోని సున్నీ శాఖకు చెందినవాడు. కాబట్టి అక్బర్ ఉదారవాద విధానాలను విమర్శించాడు. ముంతఖాబ్-ఉత్-తవారిఖ్‌లో గజనీ మహమ్మద్ నుంచి, అక్బర్ 40 ఏళ్ల పాలనా కాలం వరకు ఉన్న విశేషాలను మూడు భాగాల్లో వివరించాడు.

తబకత్-ఎ-అక్బరి: ఖాజా నిజాముద్దీన్ అహ్మద్ రచించాడు. ఇది మధ్యయుగాల రాజకీయ చరిత్రను సాధికారికంగా వివరిస్తుంది. ఇది భారతదేశం మీదికి గజనీల దాడులు మొదలు, అక్బర్ కాలం వరకు అంటే, 1594 వరకు జరిగిన సంఘటనలను వివరిస్తుంది. మూడు భాగాల ఈ రచనలో మొదటిది గజనీల నుంచి ఢిల్లీ సుల్తానుల కాలం వరకు, రెండోది బాబర్ నుంచి అక్బర్ వరకు, మూడోది సమకాలీన భారతదేశ ప్రాంతీయ రాజ్యాల గురించి వివరిస్తాయి.

తారిఖ్-ఎ-అల్ఫి: దీన్ని ముల్లా దావూద్ రచించాడు. మహమ్మద్ ప్రవక్త కాలం నుంచి అక్బర్ చక్రవర్తి వరకు ఉన్న వెయ్యేళ్ల ఇస్లామిక్ చరిత్ర ఇందులో ఉంది. అక్బర్ కాలపు మరో రచన 'తారిఖ్-ఎ-అక్బర్ షాహి'. దీన్ని రచించింది మహమ్మద్ ఆరిఫ్ కాందహారి.

తుజుక్-ఎ-జహంగీరి: ఇది జహంగీర్ ఆత్మకథ. ఇందులో తన మొదటి 12 ఏళ్ల పాలనా విశేషాలను అందించాడు. తర్వాతి కాలపు వివరాలు ముతామిద్ ఖాన్ రాసిన 'ఇక్బాల్‌నామా-ఎ-జహంగీరి'లో ఉన్నాయి.

ఇక్బాల్ నామా-ఎ-జహంగీరి: దీన్ని పర్షియాలో ముతామిద్ ఖాన్ రచించాడు. ఇతడు జహంగీర్ కాలంలో కొన్నేళ్లపాటు మీర్ బక్షీగా పనిచేశాడు. తుజుక్-ఎ-జహంగీరి వదిలిపెట్టిన జహంగీర్ పాలనాకాలం విశేషాలను తెలుసుకునేందుకు ప్రధాన ఆధారం ఇదే. ఇది షాజహాన్ కాలంలో పూర్తయ్యింది. ఇక్బాల్ నామా-ఎ-జహంగీరిలో మూడు భాగాలున్నాయి. మొదటి భాగం హుమాయూన్ వరకున్న తైమూర్ చరిత్రను, రెండో భాగం అక్బర్ కాలాన్ని, మూడో భాగం జహంగీర్ చరిత్రను వివరిస్తాయి.

పాదుషానామా: ఇది షాజహాన్ జీవిత చరిత్ర. దీన్ని అబ్దుల్ హమీద్ లాహోరీ రాశాడు. ఇందులో షాజహాన్ మొదటి 20 ఏళ్ల పాలనా (1648 వరకు) విశేషాల వివరణ ఉంది. మరో పాదుషానామాను షాజహాన్ ఆదేశం మేరకు మహమ్మద్ అమీన్ కాజ్విని రచించాడు. ఇందులో షాజహాన్ మొదటి పదేళ్ల చరిత్ర ఉంది. షాజహాన్ చరిత్రను 'షాజహాన్ నామా' పేరుతో ఇనాయత్ ఖాన్ గ్రంథస్థం చేశాడు. షాజహాన్ కాలపు వివరాలను అందించే మరో గ్రంథం చంద్రభాన్ బ్రాహ్మణ్ రచించిన చహార్ చమన్.

ఆలంగీర్ నామా: దీన్ని మీర్జా మహమ్మద్ కాజిమ్ సిరాజీ రచించాడు. ఔరంగజేబ్ ఆజ్ఞ మేరకు రాసిన ఏకైక చరిత్ర పుస్తకం ఇదే. ఇందులో ఔరంగజేబ్ మొదటి పదేళ్ల చరిత్ర ఉంది. షాజహాన్ జబ్బు పడినప్పటినుంచి మొదలయ్యే 'ఆలంగీర్ నామా' చివరి వరకూ ఔరంగజేబ్‌ను పొగుడుతూ సాగుతుంది. కాబట్టి ఇందులో ఉన్న సమాచారం అర్ధసత్యమే. ఇది ఖాఫీ ఖాన్ 'ముంతఖాబ్-ఉల్-లుబాబ్' రచనకు ప్రాథమిక వనరుగా ఉపయోగపడింది.

ముంతఖాబ్-ఉల్-లుబాబ్: దీన్ని ఖాఫీ ఖాన్ రచించాడు. ఇతని అసలు పేరు మహమ్మద్ హషీం. ఇది ఔరంగజేబ్ జీవిత చరిత్ర. ఇది మహమ్మద్ షా "రంగీలా" కాలంలో పూర్తయ్యింది. ఔరంగజేబ్ తన జీవితచరిత్రను రాయడాన్ని నిషేధించాడు. దీంతో రహస్యంగా దీన్ని రాశాడంటారు. పర్షియాలో 'ఖ్వాఫ్' అంటే రహస్యంగా అని అర్థం. అందుకే అతణ్ని "ఖాఫీ ఖాన్" అని పిలిచారంటారు. మహమ్మద్ హషీం పూర్వీకులు ఖురాసాన్‌లోని ఖాఫ్ నగరం నుంచి వచ్చినందుకు ఖాఫీ ఖాన్ అయ్యాడనేది కొంతమంది చరిత్రకారుల వాదన.

బాబర్ భారతదేశ దండయాత్ర నుంచి మొదలయ్యే ఈ పుస్తకం, మహమ్మద్ షా 15వ పాలనా కాలంతో ముగుస్తుంది. ఇందులో సమకాలీన రైతాంగం స్థితిగతులు, మొగల్ సామ్రాజ్య పతనానికి దారితీసిన ఇరానీ-తురానీ వివాదాలు, శివాజీ వ్యక్తిత్వం తదితర అంశాలను గ్రంథస్థం చేశాడు. అయితే 50 ఏళ్ల ఔరంగజేబ్ సుదీర్ఘ పాలనా కాలాన్ని సంక్షిప్తంగా చెప్పడం ఇందులో లోపం.

రచయిత: చింతలపల్లి హర్షవర్ధన్

www.eenadupratibha.net